

NAZIO BATUEN GIZA ESKUBIDEEN SISTEMAREN ARGILUNAK, ETA GERRAK EKIDITEKO EZINTASUNA¹

LIGHTS AND SHADOWS OF THE UNITED NATIONS HUMAN RIGHTS SYSTEM, AND ITS INABILITY TO PREVENT WARS

Iñigo Lamarca Iturbe

Cipuzkoako Batzar Nagusiak / Juntas Generales de Gipuzkoa

Cómo citar / Nola aipatu: Lamarca Iturbe, I. (2022). Nazio Batuen giza eskubideen sistemaren argi-ilunak, eta gerrak ekiditeko ezintasuna. *Legebiltzarreko Aldizkaria - LEGAL - Revista del Parlamento Vasco*, 3: 108-137

<https://doi.org/10.47984/legal.2022.005>

LABURPENA

NBE, Nazio Batuen Erakundearen zutabe nagusienak giza eskubideak eta bakea sustatzea eta babestea direla esan daiteke. Helburu biak uztarturik daude, gainera, zeren eta gerrak baitira giza eskubideen urraketa larriak eta txikizioa eragiten dutenak. Nazio Batuek giza eskubideen defentsan egiten duten lanean argi-ilunak daudela nabarmena da. Gizataldeen eta gizabanakoen eskubideez maiz hitz egiten da, baina, alabaina, gutxi NBEk gerrak ekiditeko duen erantzukizunaz eta eremu horretan izaten ari den porrotaz. Gerrei aurrea hartzeko horiek elikatzen edo eragiten dituzten gatazkak konpondu behar dira. Liskar horiek oso korapilotsuak izan ohi dira, sarritan nazio-identitateen arteko talkekin eta lurralde-gatazkekin dute zerikusia, eta ia beti estatuen arteko arazoak dira. NBEren organo nagu-

siek, Batzar Nagusiak eta Segurtasun Kontseiluak, oso mugatuak dituzte gerrak ekidin ahal izateko posibilitateak. Eskubide Zibil eta Politikoen Nazioarteko Itunaren bidetik sortu zen Komitea organo baliagarria izan daiteke horretarako. Bere papera indartu egin beharko litzateke. Halaber, Nazioarteko Justizia Auzitegiak gaur egun duena baino funtzio garrantzitsuagoa izan dezake. Nolanahi ere, Nazio Batuen Gutunak zein Itunek aintzatesten duten herrien autodeterminazio-eskubidea noiz eta nola aplikatu argitu beharko litzateke, gerrak sortu dituzten gatazka askok badutelako harekin zerikusia. NBEren organoek eta funtzioek, giza eskubideei dagokienean, botere bigun ahaltsua izateko elementuak badituzte, baina modu askoz eraginkorragoan erabili beharko lukete botere bigun hori.

1 Artikulu hau gaztelaniaz ere eskuragarri dago <https://doi.org/10.47984/legal.2022.005>

GAKO-HITZAK

Giza eskubideak, NBE Nazio Batuen Erakundea, Giza Eskubideen Komitea, herrien autodeterminazio eskubidea, botere biguna, gerra.

RESUMEN

Se puede decir que los principales pilares de la ONU son la promoción y la protección de los derechos humanos y la paz. Los dos objetivos están, además, entrelazados porque las guerras son las violaciones más graves de los derechos humanos y ocasionan una gran destrucción de los mismos. Es bastante evidente que la defensa de los derechos humanos por parte de Naciones Unidas tiene claroscuros. Se habla con frecuencia de los derechos de las personas y de los colectivos, pero poco, sin embargo, de la responsabilidad de la ONU para prevenir la guerra, y su fracaso en esta materia. Los conflictos que los alimentan o los provocan deben resolverse para evitar la guerra. Estos conflictos suelen ser muy complejos, a menudo relacionados con choques entre identidades nacionales y disputas territoriales, y casi siempre son problemas entre estados. Los principales órganos de la ONU, la Asamblea General y el Consejo de Seguridad, tienen posibilidades muy limitadas para prevenir las guerras. El Comité creado por el Pacto Internacional de Derechos Civiles y Políticos puede ser un órgano útil para ello. Su papel debe ser fortalecido. La Corte Internacional de Justicia también puede desempeñar un papel más importante que en la actualidad. En todo caso, debe aclararse cuándo y cómo debe aplicarse el derecho a la libre determinación de los pueblos reconocido por la Carta de las Naciones Unidas y los Pactos, ya que muchos de los conflictos que han provocado guerras tienen que ver con ello. Los órganos y las funciones de la ONU en el campo de los derechos humanos tienen la capacidad de generar un poder blando determinante, pero deberían utilizar ese poder con mucha más eficacia.

PALABRAS CLAVE

Derechos humanos, ONU, Comité de Derechos Humanos, derecho de los pueblos a la autodeterminación, poder blando, guerra.

ABSTRACT

We can say that the main pillars of the UN are the promotion and protection of human rights and the peace. The two objectives are also intertwined because wars are the most serious violations of human rights and cause great destruction of them. It is quite evident that the defense of human rights by the United Nations has chiaroscuro. The rights of individuals and groups are often talked about, but little, however, about the responsibility of the UN to prevent war, and its failure in this matter. The conflicts that fuel or provoke them must be resolved to avoid war. These conflicts are often very complex, frequently related to clashes between national identities and territorial disputes, and are almost always problems between states. The main organs of the UN, the General Assembly and the Security Council, have very limited possibilities to prevent wars. The Committee created by the International Covenant on Civil and Political Rights may be a useful body for this. Its role must be strengthened. The International Court of Justice can also play a more important role than at present. In any case, it's very important to clarify when and how must be applied the right to self-determination of peoples recognized by the Charter of the United Nations and the Covenants, because many of the conflicts that have caused wars have to do with it. The UN bodies and functions in the field of human rights have the capacity to generate decisive soft power, but they should use that power much more effectively.

KEYWORDS

Human rights, UN, Human Rights Committee, right of peoples to self-determination, soft power, war.

AURKIBIDEA

- I. SARRERA.
- II. NBE-REN GIZA ESKUBIDEEN NAZIOARTEKO GUTUNAREN TRESNAK. 1. Eskubide Zibil eta Politikoen Nazioarteko Ituna (EZPNI). 2. Giza Eskubideen Komitea. 3. Ukraina.
- III. BOTERE BIGUNA ETA BOTERE GOGORRA.
- IV. BA AL DUTE ERAGINKORTASUNIK, GIZA ESKUBIDEEN BABES ETA HOBEKUNTZARI DAGOKIONEZ, NBE-REN MEKANISMO ETA ORGANOEK? 1. Nazioarteko Justizia Auzitegia. 2. Giza eskubideen urraketak eta gizataldeak.
- V. LURRALDE-GATAZKAK ETA AUTODETERMINAZIO-ESKUBIDEA. 1. Kolonizazio-egoeratik at dauden estatuetako barne lurralde-arazoak. 2. Arautzearen beharra, eskubidearen galdagarritasuna eta erabilgarritasuna nahi badira.
- VI. HAUSNARKETA BATZUK, KONKLUSIO GISA.
BIBLIOGRAFIA.

I. SARRERA

Ukrainaren inbasioa hasi zenean, Nazio Batuen Erakundearen (NBE) Segurtasun Kontseilua bilera bat egiten ari zen. Erakunde horretako idazkari nagusia den António Guterresek ez zuen espero gerra hasiko zenik, zeuden arazoak gestio politiko eta diplomatikoen bidez konpon zitezkeela uste baitzuen. Ukrainako Donbass erregioan gatazka armatu bat zegoen 2014tik, eta Guterresek gogoan zituen gestioek ez zuten hura amaitzea lortu. Dena esatearren, NBEk ez zuen gatazka horren konponbide-ahaleginetan parte hartzerik izan, eta inoiz ez zen planteatu kasko urdinak hara eramatea.

Gerra da, zalantzarik gabe, giza eskubideen edozein sistemaren antagonista nagusia, haiek txikitzen dituen arma suntsitzaile bortitzena. Gaur egun egiten diren gerrek (Ukrainan izaten ari dena horrelakoxea da) herritar zibilen aurkako eraso larriak eragiten dituzte, segur aski izua sortzeko xedearekin, gorrotoagatik eta, agian, arerioaren errendizioa eta umiliazioa lehenbailehen lortzeko. Horrenbestez, bizitza-eskubideaz gainera funtsezko eskubide guztiak urratzen ditu gerrak: duintasuna, integritate fisiko eta morala, askatasuna, bai eta eskubide sozialak ere: hezkuntza- eta osasun-zerbitzuak izateko eskubideak, adibidez. Aipamen berezia merezi dute emakumeen eskubideek, zeren eta mugarik gabeko krudelkeriagatik bortxatuak izaten baitira emakume asko (batzuk, adingabeak). Edo emakumezkoen salerosketa edo prostituzioa antolatzen duten sareen menpe gertzen dira hainbat eta hainbat. Ukrainako gerran ere basakeria horiek gertatu direlako salaketarik egon da. Baita Etiopian gertatzen ari den gerra zibilean ere. Zer esanik ez haurren eskubideei buruz; Haurren Eskubideei buruzko Konbentzioak adin txikikoentzat jasotzen dituen eskubide ia guztiak ukitu, urratu edo ezereztu egiten ditu gerrak.

Ondorioz, giza eskubideak babestea helburu duen erakunde ororen betebeharraren nagusienetakoa gerra saihestea edo ekiditea da. Hori egiten ez duena ez da giza eskubideen ordenamenduak oinarrian dituen balioak babesten ari, bere funtzio eta obliga-

zioak ez dituelako betetzen. Hartaz, zilegia bezain beharrezkoa da jakitea edo aztertzea zerk egiten duen huts NBERen betebeharrorretan.

Giza eskubideen historia ez da oso luzea. Ez da erraza, dena den, horiek onartzeko ibilbidearen hasiera zehaztea. Nolanahi ere, esan dezakegu Frantzia eta Ameriketako Estatu Batuetan XVIII. mendearen bukaeran onartu ziren adierazpenak har ditzakegula giza eskubideen hasierako testutzat, nahiz eta oso sinpleak eta garrantzia juridikorik gabekoak ziren.

Aurreko mendearen erdialdean izan zuten, jakina denez, giza eskubideek bultzada nabarmena, hain zuzen ere II. Mundu Gerra bukatu eta berehala. Giza Eskubideen Adierazpen Unibertsala (Adierazpena, hemendik aurrera) 1948an onartu zen. Urtero, hura baietsi zen egunean, abenduaren 10ean, ospatzen dugu giza eskubideen nazioarteko eguna. Nazio Batuak gerra bukatutakoan sortu ziren, 1945eko urrian, San Franciscoko konferentziaren ostean.

Nazio Batuen Gutuna (Gutuna, aurrerantzean) San Franciscon onetsi zen, NBE sortzarekin batera, ekainean, eta erakunde horren fundazio-dokumentua da. Hitzazurrean bi helburu nagusi azpimarratzen ditu. Batetik, gerra ekiditea, kontuan izanda gizateriari sufrimendu ikaragarria sortu diotela gerrek. Bestetik, Gutuna izenpetu duten herriek funtsezko giza eskubideetan sinesten dutela aldarrikatzen da, espresuki aipatzen direlarik giza duintasuna eta berdintasuna (gizonen eta emakumeen artekoa, bai eta nazio handi eta txikien artekoa ere).

Ikus dezagun, Gutunaren lehenengo artikulua nola zehazten dituen Nazio Batuen asmoak:

1. Nazioarteko bakea eta segurtasuna mantentzea (...)
2. Eskubide-berdintasunaren printzipioari eta herrien determinazio librerako eskubideari errespetuan oinarrituriko adiskidetasunezko harremanak sustatzea nazioen artean (...)
3. Nazioarteko lankidetzan aritzea nazioarteko arazoak konpontzeko, nahiz ekonomikoak, sozialak, nahiz kulturari edo gizarteari dagozkienak. Halaber, nazioarteko lankidetzan aritzea giza eskubideak eta oinarritzko askatasunak garatzen eta bultzatzen, bereizketarik egin gabe arraza, sexu, hizkuntza edo erlijioagatik (...)

Nabarmena da, beraz, NBERen asmo edo helburuetan uztarturik agertzen direla gerra ekiditea eta eskubide-berdintasunaren printzipioa. Ez dira giza eskubideak espresuki aipatzen Gutunean, baina, nolahi ere, horiek hitzaurrean jasotzeak garrantzi handia du, Nazio Batuen gune ideologikoan txertatzen direlako. Deigarriak iruditzen zaizkigu lehenengo artikulua honako bi kontu hauek: herrien autodeterminazio-eskubidearen errespetua (bigarren atalean), eta nazioen artean sor daitezkeen arazoak konpontzeko metodo edo bide bat ezartzea, nazioarteko lankidetzaren bidez.

NBEren aurrekoa izan zen Nazioen Elkarte I. Mundu Gerra bukatutakoan sortu zen, Versailleseko bake tratatu edo hitzarmenaren ondorioz. Giza eskubideak ez dira aipatzen, ez behintzat erakunde horren helburuetan barneratzen diren kategoria gisa. Planteamendu desberdinak dituzte Nazioen Elkarateak eta NBEk. Versailleseko bake-tratatuak sortzen du lehenengoa, eta hura kolapsatzen denean –eta, ondorioz, bere oinarriak baliogabeturik geratzen direnean, neurri handi batean Alemanian gertatzen den bilakaera sozio-politikoarengatik–, Nazioen Elkarateak ez du ezer egin ahal izango II. Mundu Gerra ekiditeko.

NBE gerraren potentzia garaileek bultzatu zuten, baina Nazioen Elkaratearen sorrera-prozesuarekin alderatuz gero, ikusten da planteamendu zeharo desberdina erabili zutela, aurreko nazioarte mailako erakundearen porrota errepika ez zedin, segur aski.

NBEren hasierako eginkizunetako bat izan zen giza eskubideei buruzko adierazpen bat egitea, eta horretarako batzorde bat izendatu zen, horren buru Eleanor Roosevelt izan zelarik eta kide inportanteenetako bat René Cassin euskaldun-frantsesa.

Orain arte esandakoaren konklusio gisa esan dezakegu nabarmena dela NBEk berak eta bere giza eskubideen sistemak gerra ekiditea eta gerrari aurrea hartzea dutela helburu edo printzipio nagusizat, eta horretarako giza eskubideen errespetua eta herrien arteko berdintasuna babestu beharko dituztela. Arazoak konpontzeko bidea ere ezartzen da: herrien arteko lankidetzeta. Hiru aldarrikapen hauek (giza eskubideen errespetua, herrien arteko berdintasuna eta haien arteko lankidetzeta) printzipio orokorrak dira, balio juridikorik gabekoak. Nahiko nabarmena dela uste dugu azken biak adierazpen hutsalean geratu direla.

Lan honen helburua ez da Nazio Batuen Erakundearen giza eskubideen sistema osoa aztertzea, baizik eta jakitea sistema hori zenbateraino den eraginkorra gerra arrisku baten aurrean funtsezko eskubideak babesteko, horretarako gerra ekidinez. Alegia, gerrak, edozein gerrak, eskubideen txikizioa dakarrela kontuan izanda, jakin nahi dugu zer eraginkortasun-maila duten NBEko tresnek gerrari aurrea hartzeko. Nabarmena da helburu hori zaila baino zailagoa dela, baina Nazio Batuek horretarako obligazioa dute, edo, bederen, aukera guztiak agortu arte horretan saiatzeko obligazioa. Hausnartu behar da zertan hobetu daitezkeen bere tresnak aipatu xedearen alde modu eraginkorragoan ekiteko.

Ez dugu bere osotasunean NBEren sistema aztertuko, ezta ere giza eskubideetan eragina izan dezaketen Nazio Batuen organoen eta berme- eta ekintza-mekanismoen eraginkortasuna. Gure lanaren ardatza izango da gerrak prebenitzeko efikazak izan daitezkeen organoak eta tresnak aztertzea, Segurtasun Kontseilua alde batera utzita, ez duelako erakutsi arlo horretan baliagarria denik.

Azterlan honen gai nagusia behar bezala aztertzeko, interesatzen zaigu konparaketa- edo kontraste-parametro bat izatea, giza eskubideen babeseko beste esparru batzuetan NBE eraginkorra edo eraginkorragoa den jakin ahal izateko. Hein horretan, gainetik azalduko dugu zaurgarritasunen bat duten zenbait gizatalderen eskubideak

babesteko orduan Nazio Batuek egiten duten lana, analisi sakon bat egin gabe –hori ez baita beharrezkoa lan honen helburuarentzat–. Bereziki, planetako herrialde askotan estigmatizatua eta jazarria dagoen kolektibo bati –orientazio homosexuala edo bisexuala duten pertsonak edo trans genero-identitatea dutenek osatzen duten kolektiboari– emango diogu garrantzi berezia. Kolektibo horren egoerari dagokionez, NBEko eskubideen defentsarako organoek aurki ditzaketen zailtasunak itzelak direla uste dugu, eta horregatik baliagarria izan dakiguke haren berri izatea Nazio Batuen eraginkortasun-mailari neurria hartzeko, alegia, gerraren prebentzioaren alorrean gertatzen den bezala, zailtasunak eta oztopoak oso handiak diren kasuetan hark nola jokatzen duen jakiteko.

Egingo dugun azterketa juridiko-politikoak izango da, halabeharrez, giza eskubideen testuingurua beti delako politikoa, eta haien bilakaeraren prozesuetan baldintza politikoak eta zuzenbidezko estatuaren tresnak elkarri eragiten dietelako.

II. NBE-REN GIZA ESKUBIDEEN NAZIOARTEKO GUTUNAREN TRESNAK

Nazio Batuen Erakundearen giza eskubideen sistemaren ardatz nagusia Giza Eskubideen Nazioarteko Gutuna deiturikoa da, eta honako testu hauek dira gutun hori osatzen dutenak: Giza Eskubideen Adierazpen Unibertsala, 1948koa, Eskubide Zibil eta Politikoen Nazioarteko Ituna (EZPNI), 1966an onartua eta 1976an indarrean jarri zena, Eskubide Ekonomiko, Sozial eta Kulturalen Nazioarteko Ituna (EESKNI), hau ere aipatu urteetan onartua eta indarrean jarri izan zena, eta, azkenik, itun horiei biei lotutako Hautazko Protokoloak. EZPNIk bi protokolo ditu; bigarrena heriotza-zigorri buruzko protokolo berezi bat da.

Giza eskubideen sistema unibertsalak baditu beste hitzarmen edo tratatu batzuk, batez ere zaugarriak diren gizatalde batzuei buruzkoak: haurrak, emakumeak, desgaitasunen bat duten pertsonak, etorkinak eta abar.

Gure lanaren gai nagusiari hertsiki helduko gatzazkio, eta, horretarako, Giza Eskubideen Nazioarteko Gutunetik bi dokumentu erabiliko ditugu: Adierazpena eta Eskubide Zibil eta Politikoen Ituna, horiek jasotzen baitituzte, gure ustez, gerrak ekiditeko baliagarriak izan daitezkeen tresna nagusienak. EESKNI alde batera utziko dugu, bai ituna bera, baita araututako eskubideak babesteko sortu zen Kontseilua. Horiek aztertzeak luze joko lukeelako, eta gure gaiarekin lokerarik badago ere, azterlanaren gaia mugatzea hobetsi dugu, horri zuku ahalik eta gehiena ateraz.

Giza eskubideei buruzko adierazpen, hitzarmen edo arauak baliogabetu egiten dira baldin eta haiek babesteko eta betearazteko garantia eraginkorrik ez badago. Hartaz, aztertu beharko dugu horri buruz zer dioten aipatutako Adierazpenak eta Itunak.

Lehenak, ezer ere ez. Are gehiago, Adierazpenaren izaera juridikoa ez dago argi eta ikuspuntu desberdinak daude adituen artean. Ez gara kuestio horretan sartuko, azterlan honen helburutik desbideratuko ginatekeelako. Argi dago, dena den, ez duela nazioarte-ko tratatu baten izaera. Adierazpenetik ez da zuzenki betebeharrak juridikorik eratortzen estatuentzat eta, era berean, hark ez du eskubide subjektiborik sortzen. Nazio Batuen Batzar Nagusiak 1948ko abenduaren 10ean onatzen eman zuen Adierazpenak, bada, ez du barnean jasotzen dituen eskubideak betearazteko tresna juridikorik ezartzen.

Ez al du, hartaz, inolako baliorik? Izaera juridikoaren auziaz haratago, esan dezakegu balio politiko eta etikoa baduela, eta NBERen bilakaeran balio horiek behin baino gehiagotan nabarmendu direla. Zentzu horretan, agerikoa da aipatutako bi paktu edo itunek Adierazpena dutela iturburu eta horretan oinarritzen direla.

Munduko zenbait erregiotan onartutako giza eskubideei buruzko hitzarmenek ere bat egiten dute Adierazpenarekin, hark jasotako arauak neurri batean bereganatuz; hala nola, Europako Giza Eskubideei buruzko Hitzarmena (1950koa), Giza Eskubideei buruzko Amerikar Konbentzioa (1969koa) edo Gizakien eta Herrien Eskubideei buruzko Gutun Afrikarra (1981koa). Giza eskubideei buruzko tratatu erregional hauek direla-eta, ohartu bat: Asiako erregioan ez dago horrelakorik.

Halaber, Adierazpenak badu aipatu ditugun bi paktuak interpretatzeko balioa eta, nola ez, balio politiko ere bai, esan dugun bezala, NBE eta bere erakundeen jardura inspiratzeko eta sustatzeko erabili daitekeena. Adierazpena, balio juridiko argirik ez duenez, ez da Nazioarteko Justizia Auzitegiaren parametro judiziala, alegia, ezin da erabili ez hura ustez urratu izanagatik auziak abiarazteko, ezta auzibidean dauden gaiak aztertu eta erabakitze ere. Alabaina, bigarren kontuari dagokionez, Auzitegiak erabili lezake aplikatu behar dituen arauak interpretatzeko. Azken finean, nazioarte-ko giza eskubideei buruzko ordenamendu juridikoa inspiratu du Adierazpenak hein handi batean, eta horren printzipio juridiko orokorrak eta interpretaziorako tresnak lantzeko orduan ezinbestekoa bezain beharrezkoa da hura kontuan hartzea.

1. ESKUBIDE ZIBIL ETA POLITIKOEN NAZIOARTEKO ITUNA (EZPNI)

EZPNIk ez ditu Adierazpenaren eskubide guztiak jasotzen². Horren arrazoi bat, ez bakarria, horren eskubide batzuk beste itunean, EESKNIIn, garatzen direla da. Halaber, Adierazpenean agertzen ez ziren eskubide batzuk aintzatesten ditu Eskubide Zibil eta Politikoen Itunak, adibidez aurrerago komentatuko dugun herrien autodeterminaziorako eskubidea. EZPNI indarrean jartzeko, 35 estatuk onartu behar zuten bere berrespen edo atxikimendu-tresna, haren 49. artikulua dioenaren arabera. Hori ez zen 1976ra arte gertatu. 173 estatu dira itun horri atxikimendua eman diotenak.

2 Corriente Córdoba, 1976: 137.

Esanguratsua da EZPNik, bere hitzaurrean, giza duintasuna ezartzen duela eskubideak betetzeko oinarri gisa. Halaber, bakea izateko bidetzat hartzen du funtsezko eskubide hori, eta definitu egiten du hirugarren paragrafoan. Hona pasarte esanguratsuenak:

Kontuan harturik, Nazio Batuen Gutunean adierazitako printzipioekin bat etorritz, gizaki guztien duintasuna eta eskubideak berberak eta besterenduezinak direla aitortzea munduko askatasunaren, justiziaren eta bakearen oinarri dela, Aitortuz, eskubide horiek gizakiari dagokion duintasunak eratortzen dituela, Aitortuz, Giza Eskubideen Adierazpen Unibertsalaren arabera, ezin dela gauzatu askatasun zibil eta politikoak izateari dagokionez, gizaki askearen ideala, beldurretik eta miseriatik aske den gizakiarena alegia, horretarako baldintzak sortzen ez badira, pertsona bakoitzari ahalbidetzen dizkietenak baliatzea eskubide zibil eta politikoak, bai eta ekonomia-, gizarte- eta kultura-eskubideak ere.

Hitzaurreak dioenetik ondorioztatzen da duintasuna lotzen dela eskubideak (ez zibilak eta politikoak bakarrik baizik eta sozial, ekonomiko eta kulturalak ere bai) erabili ahal izateko baldintzekin. Tautologia bat dirudi horrek: eskubideak ezin badira erabili ez dago duintasunik, eta eskubideak gizakiok berezkoa dugun duintasunetik ondorioztatzen dira. Nire ustez, hitzaurrearen testuak esan nahi duena da Itunak ezartzen dituen eskubideak betetzeak bermatzen duela giza duintasuna, horrek, eskubideen iturri nagusia denak, eskubide horiek behar bezala beteko dituen habitat egokia derrigorrezkoa duelako existitzeko.

Hitzaurrean bakea aipatzen da, duintasunarekin lotzen delarik hori ere. EZPNiren xedapenetan ez dira, alabaina, bakea edo gerra aipatzen. Gure iritziz, giza duintasunak eta eskubideen erabilpenak baldintza jakin batzuk behar badituzte, nabarmena da gerrak baldintza horiek ezereztu egiten dituela eta, hartaz, esan dezakegu Itunean inplizituki dagoela gerra ekiditeko betebeharra. Gure ustez, Nazio Batuen giza eskubideen sistema osoaren printzipiozko zutabeak bakea eta gizakien duintasuna dira. Horrenbestez, balio juridiko zuzenik ez badute ere, ezin zaie inola ere ukatu sistema horren aplikazio eta interpretaziorako duten garrantzia. Are gehiago, arauzko mandatu zuzenik ez dute, baina NBEren organoentzat mandatu politiko argia bai: maila gorenekoak diren printzipio eta balio horiek babesteko behar adinako lana eta ahalegina egitea.

EZPNik betebeharrak sortzen dizkie hura berretsi duten estatuei, zalantzarik gabe. Itunaren bigarren artikuluan dauden honako atal hauek irakurtzea baino ez dago:

1. Itun honetako estatu alderdietako bakoitzak konpromisoa hartzen du, bere lurraldean egon eta bere jurisdikzioaren mende dauden gizabanako guztiei errespetatu eta bermatzeko itun honetan aitortutako eskubideak, inolako bereizketarik egin gabe (...)

2. Estatu alderdi bakoitzak konpromisoa hartzen du neurri egokiak ezartzeko, bere konstituzio-prozeduren eta itun honetako xedapenen arabera, itun honetako eskubideak eragingarriak izan daitezen beharrezkoak diren legeria-xedapenak edo beste izaera batekoak emateko (...)
3. Itun honetako estatu alderdi bakoitzak konpromisoa hartzen du hurrengoak bermatzeko:
 - a) Itun honetan aitortutako eskubideak edo askatasunak urratzen direnean, halakoak urratuak dituzten pertsonen errekurtso eragingarria jarri ahal izatea, nahiz eta urratze hori gauzatu eginkizun ofizialak betetzen ziharduten pertsonen;

Funtsean, EZPNik, zeina nazioarteko hitzarmen gisa har genezakeen, eragiten duen obligazio nagusia da bertan jasotzen diren eskubideak hura berretsi duten estatuen ordenamenduetan barneratzea. Baina hori ez bada egiten, ba al dago eginbehar hori betearazteko tresnarik?

2. GIZA ESKUBIDEEN KOMITEA

Giza Eskubideen Komitea sortzen du EZPNik, eta horri dagozkion betebeharrak bete behar dituzte estatu sinatzaileek. 40. artikulua xedatzen du estatuek Komiteari azaldu behar diotela zenbaiteraino ari diren betetzen Itunak aitortzen dituen eskubideak, txosten bidez.

Betearazpen hori ahula dela esan behar dugu. Itunarekin batera onartu zen lehenengo Hautazko Protokoloak, dena den, zorrotzu eta zehaztu egiten ditu Komitearekiko ezartzen diren konpromisoak.

Protokoloak, zentzu horretan, honela osatzen ditu EZPNiren xedapenak:

2. artikulua

1. artikuluan xedatutakoa kontuan harturik, ituneko eskubideetarik edozein urratu dela alegatzen duen gizabanako orok Komitearen esku utzi ahal izango du idatzizko komunikazioa, baldin eta barne-jurisdikzioko errekurtso guztiak agortu baditu.

3. artikulua

Komiteak onartu ezinezkotzat joko du protokolo honekin bat etorri aurkeztutako komunikazio oro, baldin eta hori anonimoa bada, edo, bere ustez, horrek komunikazioak aurkezteko eskubideaz abusatzea badakar, edo hori ituneko xedapenekin bateraezina bada.

Komitea EZPNiri eta bere Protokoloari dago hertsiki lotuta, berauen xedapenak betetze aldera. Ez da Giza Eskubideen Kontseiluarekin nahastu behar. Aditu indepen-

denteek osatzen dute. Itunaren eskubideen betetze-mailari buruzko estatuen txostenak aztertzen ditu, bai eta ustezko eskubide-urraketen salaketa zehatzak ere.

Badago, EZPNlren eta Protokoloaren aplikazioari dagokionez, kuestio inportante bat Komitearen beste eskumen bati buruzkoa: azalpen edo ohar orokorrak emateko ahalmena, aipatu testuen interpretazioa egiteko³. Eskumen hori azpimarratu nahi dugu, Ituna berresteko orduan ezarri daitezkeen erreserben kontura.

Hitzarmenen Zuzenbidea arautzen duen Vienako Konbentzioak dio hitzarmen batek ez badu erreserbak egitea debekatzen, hitzarmen hori berresten duen estatuak erreserbak egin ahal izango dizkiola haren xedapenen aplikazioari, horiek salbuetsiz edo modu jakin batez interpretatuz, betiere erreserba hori “ez bada bateragaitza hitzarmenaren helburu edo xedearekin”⁴.

Komiteak, estatuak egiten ari ziren erreserbak kontuan hartuta, azalpen orokor bat onartzeko beharra ikusi zuen⁵. Azalpen orokor horretan esaten da EZPNI berresten duten 127 estatuetatik 46k erreserbak sartu dituztela berreste-tresnetan. Komiteak gogoratzen du Vienako Konbentzioak argi uzten duela haiek ezin dituztela aurkaratu hitzarmenaren helburu edo xedeak, eta horiek zehazten ditu azalpen orokorrean. Komitearen esanetan, ez lirateke onargarriak izango Itunak ezartzen dituen eskubideen garantia-mekanismoei egindako erreserbak (EZPNlren 3.2 artikuluan jasotzen direnak), ezta Komiteak dituen behatzeko funtzioei buruzko erreserbak ere. Halaber, Komiteak esaten du ezin dela ontzat eman Itunaren lehenengo artikulua aitortzen duen herrien autodeterminaziorako eskubideari buruzko erreserbarik.

Jarraian, estatuen arteko gatazkak konponbidean jar ditzakeen mekanismo bat aipatuko dugu. EZPNlren 41.1 artikulua xedatzen du. Hona bere arau nagusienak:

Artikulu honen arabera, itun honetako estatu alderdi orok edozein unetan adierazi ahal izango du Komitearen eskumena aitortzen duela, estatu alderdi baten komunikazioak jaso eta aztertzeke, estatu horrek komunikazio horien bidez alegatzen duenean beste estatu alderdi batek itunak ezarritako betebeharrak ez dituela betetzen. Artikulu honen ondorioz aurkeztutako komunikazioak soil-soilik jaso eta aztertu ahal izango dira estatu alderdi batek aurkeztzen baditu, eta estatu alderdi horrek adierazi badu Komitearen eskumena aitortzen duela berari begira. Komiteak ez du inolako komunikaziorik onartuko, komunikazio hori denean adierazpen hori egin ez duen estatu alderdi bati buruzkoa.

(...)

3 Azalpen edo ohar orokorrak Ituna edo Protokoloa interpretatzeko Komiteak eman ditzakeen irizpideak dira. Ez dute lotesleak izateko indarririk, baina ohikoa da ontzat ematea.

4 Ikus Vienan 1969ko maiatzaren 23an izenpetu zen Hitzarmenaren Zuzenbideari buruzko Konbentzioaren 19.c) artikulua.

5 Aipatu Azalpen Orokorra 24.a da, eta 1994ko azaroaren 11n eman zuen Komiteak.

e) Aurreko c) idatz-zatiko xedapenei katerik egin gabe, Komiteak bere jardunbide egokiak estatu alderdi interesdunen esku utziko ditu, arazoa adiskidetasunez konpondu ahal izateko, itun honetan aitortutako giza eskubideak eta oinarritzko askatasunak oinarritzat hartuz.

Ikus daitekeenez, oso zehatza da prozedura. Nabarmena da, gure ustez, Ituna idatzi zutenek garrantzi handia eman nahi ziotela estatuen artean sortzen diren arazoak konpontzeko mekanismo horri. Are gehiago, “e” atalak ahalbidetzen du Komiteak bi-tartekaritza-lanak egitea, eta hori bide guztiz interesgarria izan daiteke, kontuan izanik herrialde desberdinetako pertsona independenteek (18k, zehazki), giza eskubideetan adituak guztiak, parte hartzen dutela bertan.

Komiteak eskumen hori erabili ahal izateko, EZPNlri atxikimendua eman dioten estatuetatik gutxienez hamarrek eman behar diote berariazko onarpena mekanismoari, 41.2 artikulua xedatutakoaren arabera. Baldintza hori betetzen da gaur egun, nahiz eta, oker ez bagaude, 49 estatuk bakarrik eman dioten onarpena gatazkak konpondu ahal izateko mekanismo edo bide horri⁶. Hori ez ezik, badago bigarren baldintza bat 41.1eko bidea erabiltzeko: aipatu dugun berariazko onarpena egin duten estatuen komunikazioak bakarrik onar ditzake Komiteak.

Artikulu horrek dioena osatzen da hurrengoak, 42.ak, arautzen duenarekin. Bere honako xedapen hauek transkribatuko ditugu jarraian:

a) 41. artikulua arabera Komiteari bidalitako arazo bat ez bada konpontzen estatu alderdi interesdunak asez, Komiteak, aldez aurretik estatu alderdi interesdunen adostasuna izanda, Adiskidetze Batzorde Berezia izendatu ahal izango du. Batzordearen jardunbide egokiak estatu interesdunen esku jarriko dira, arazoa adiskidetasunez konpondu ahal izateko, itun honetan ezarritakoa oinarritzat hartuz.

(...)

7. Batzordeak arazoaren alde guztiak aztertu ondoren, eta, edozein kasutan, hamabi hilabetetik beherako epean, arazo horren berri izan eta gero, Komiteko lehendakariari txostena aurkeztuko dio, estatu alderdi interesdunei bidal diezaien:

a) Batzordeak ezin badu arazoaren azterketa hamabi hilabeteen amaitu, txostenak azalpen labur bat baino ez du jasoko, arazoaren azterketak duen egoeraren berri emanez;

⁶ Estatu hauek dira onarpena eman dutenak: Alemania, Aljeria, Ameriketako Estatu Batuak, Argentina, Australia, Austria, Belgika, Bielorrusia, Bosnia-Herzegovina, Bulgaria, Danimarka, Ekuador, Erresuma Batua, Errusia, Eslovakia, Eslovenia, Espainia, Filipinak, Finlandia, Gambia, Ghana, Ginea-Bissau, Guyana, Hego Afrika, Herbehereak, Hungaria, Irlanda, Islandia, Italia, Kanada, Kongo, Korea Errepublikak, Kroazia, Liechtenstein, Luxenburgo, Malta, Noruegia, Peru, Polonia, Senegal, Sri Lanka, Suedia, Suitza, Txekia, Txile, Tunisia, Ukraina, Zeelanda Berria, eta Zimbabwe.

Gutziz interesgarria deritzogu kontziliazio-batzorde hau erabiltzeari. Horretarako, lehenik aurreko xedapenak erregulatzen duen komunikazioaren bidea aktibatu behar-ko litzateke, eta hori ez denez inoiz gertatu, kontziliatzeko batzorderik ez da sekula eratu.

41. artikulua prozeduraren arabera estatu batek salatu dezake beste batek Itunaren obligazioak ez dituela betetzen. Hona EZPNiaren hogeigarren artikulua ezartzen duen betebeharra:

20. artikulua

1. Legeak gerraren aldeko propaganda guztia debekatuko du.
2. Legeak debekatuko du bereizkeria, borroka edo indarkeria eragiten dituen nazio-, arraza- edo erlijio-gorrotaren edozein apologia.

Zenbat eta zenbat kasu gertatu dira, eta gertatzen ari dira, artikulua horren lehenengo edo bigarren paragrafoek azaltzen duten suposizioetan bete-beteaz sartzen direnak. Gainera, nabarmena da II. Mundu Gerraren ostean egon diren gerra ia guztietan gertatu dela EZPNik jasotzen dituen giza eskubideen urraketaren bat: gutxiengo etniko edo kultural batena gehien-gehienetan, zeina aitzakia bilakatu den beste estatu baten lurraldeak edo erregioak armaz eskuratu nahi izateko.

Itunaren 41. eta 42. artikulua idatzi zituztenen asmoak, baita horiek onartu zituzten estatuen ustezko asmo onak ere, zapuztuak geratu dira, ez baitira mekanismo horiek erabili, eta ez dago erabiliko direlako inolako zantzurik.

3. UKRAINA

Ukrainaren aurkako gerra hasi baino lehen, herrialde horren barruko Donbass erregioan sortu zen gatazka dela-eta, Errusiak Komiterra jotzeko aukera bazuen, komunikazio bat aurkeztuz eta, horrela, 41. (eta 42.) artikuluko mekanismoa aktibatu zezakeen.

Ukraina aipatu dugularik, egokia iruditzen zaigu lan honetan txertatzea Giza Eskubideen Komiteak duela gutxi, otsailaren 9an, argitara eman zituen azken oharra, herrialde horri buruz egindako zortzigarren txostenaren konklusio gisa⁷. Kontuan izanda Errusiak handik egun gutxira (otsailaren 22an, zehazki) ekin ziola inbasioari, eta Putin presidentea, hura justifikatzeko egin zituen adierazpenetan, Donetsk eta Luhansk probintzietan (biak Donbasen) gertatzen ari zena aipatu zuela, iruditzen zaigu guztiz egokia dela Komitearen txostenaren konklusio batzuk azpimarratzea.

7 Observaciones finales sobre el octavo informe periódico de Ucrania (jatorrizkoa ingelesez egina da; NBEK gaztelaniara itzulia). 2022-2-9. CCPR/C/UKR/8 - [Undocs.org](https://undocs.org).

Nolanahi ere, giza eskubideen urraketez ari garenean, Komitearen lanaren baliagarritasuna azpimarratu beharko genuke. Hurrengo atalean aztertuko dugu balio horren indarra eta izaera, baina edozein modutara goraiatu beharko lirateke Komitearen txostenen zehaztasuna eta egindako diagnosiaren ondorioz ematen dituen gomendioak, horiek ahalbidetu bailezakete giza eskubideen egoeraren hobetzea. Kontuan hartu behar da txostenak aldiro egiten direla eta gomendioak bete diren edo ez aztertzen dela. Ikus dezagun zentzu honetan zer dion Ukrainari buruzko txostenak bukaeran:

(...) 2027an, Estatu alderdiak Komitearen gai-zerrenda jasoko du txostena egin baino lehen eta urtebeteko epean aurkeztu beharko ditu gai-zerrendari erantzunak, bere aldizkako bederatzigarren txostena izango dena. Komiteak estatu alderdiari ere eskatzen dio txostena prestatzerakoan gizarte zibilarekin eta herrialdean diharduten gobernuz kanpoko erakundeekin kontsulta zabala egiteko.

Txostenak argi kritikatzeko du Komitearen irizpenak bete ez izana eta, horri lotuta, Ukrainako Auzitegi Gorenaren erabaki bat ere bai. Halaber, Itunaren xedapen batzuren aplikazioa eten izana ere kritikatzeko du. Estatu horretan indarrean dagoen salbuespen egoera dela-eta garrantzia judizialak eta prozesalak betetzea galdatzen du. Gutxiengoan aurkako kanpainak eta ekintzak –eskuin muturreko taldeek eta zenbait komunikabidek egindakoak– salatzen ditu txostenak (ijituak, hungariarrak, Jehovaren lekukoak, Krimeako tartaroak eta pertsona lesbiana, gay, bisexual, trans eta intersexualak aipatzen dira espresuki), eta gorroto delituei aurre egiteko neurri zorrotzagoak hartzeko exijitzen du. Halaber, “gatazka armatuaren testuinguruan” gertatu diren giza eskubideen urraketa larriak ikertzeko orduan aurrerapauso nabarmenik ez dela izan salatzen du Komiteak. Honako urraketa hauek aipatzen ditu txostenak: exekuzio sumarioak, sexu-indarkeriazko ekintzak, bahiketak, desagertze behartuak, legez kanpoko atxiloketak edo atxiloketa arbitrarioak, eta tortura eta tratu txarreko ekintzak, ustez Ukrainako militarrek eta legea betearazteko langileek egindakoak.

Baina, aldi berean, alderdi positibo batzuk ere azpimarratzen dira. Deigarria da pasarte hau, Itunaren aplikagarritasunari buruzko bostgarren atalean agertzen dena:

Komiteak, Ukrainaren lurralde osotasunari buruzko Batzar Nagusiaren 68/262 Ebazpenean xedatutakoa kontuan hartuta, ongietorria ematen die gobernuaren kontrolpean ez dauden Donetsk eta Luhanskeko eskualdeetan Estatu alderdiak giza eskubideen errespetua bermatzeko hartutako neurriei. Baita Errusiako Federazioak aldi baterako okupatuak dituen Krimeako Errepublikan Autonomoan eta Sebastopol hirian hartutakoei ere.

Otsailaren 22tik aurrera gertatutakoa ikusita eta, atzera begiratu, gerraren aurrerariak eta horren genesia berraztertuz, ondorioa argia bezain kezkarria da: estatu

batek beste estatu baten aurka gerra-eraso bat egin nahi badu, lurralde-gatazkengatik edo dena-delakoagatik, Nazio Batuen mekanismoak eta bitartekaritza-bideak antzu bilakatzen dira nahi horren aurrean gerra ekiditeko. Errusiak ez zituen NBEren mekanismoak erabili. Komentatu dugun Komitearen txostena baliatu zezakeen Komitea inplikatzeko Donbasseko gatazkan.

Harrigarria da, azkenik, aipatzen ari garen Komitearen txostenak oihartzunik ez izatea ez komunikabideetan ezta sare sozialetan ere. Egin ditugun bilaketek ez dute inolako emaitzarik eman. Iritzi publikoan eta erabakiak hartzeko ahalmena duten erakundeetan eraginik izan nahi bada behar-beharrezkoa da, inoiz baino gehiago, mezuak aipatu bi esparruetan zabaltzea.

III. BOTERE BIGUNA ETA BOTERE GOGORRA

Joseph Nye izan zen botere biguna kontzeptua sortu zuena 1990ean⁸. Urte batzuk beranduago kontzeptu hori sakonago azaldu zuen⁹. Botere gogorra, nazioarteko harremanetan, indarra eta mehatxuak erabiltzea bada, alegia armak edo presio ekonomikoa (enbargoak eta blokeoak, adibidez), botere biguna litzateke beste bitarteko batzuen bidez eragina izatea eta egoerak edo harremanak aldatzea. Bitarteko horiek kultura, herrialde baten irudi ona, ideologia edo botere gogor klasikoa ez den beste modu edo tresnaren bat izan daitezke. Honela azaltzen du kontzeptua Nyek: “Herrialde batek munduko politikagintzan nahi dituen helburuak lor ditzake beste herrialde batzuk bere bidearekin bat egin nahi hutsagatik, bere balioak partekatu nahi dituelako, bere eredu jarraitzeagatik, duen ongizate-maila lortu nahiko lukeelako eta abar”.

Botere bigun hori ez lukete estatuek bakarrik erabiliko baizik eta nazioarte mailan diharduten beste hainbat aktorek ere, bereziki GKEek, gobernuz kanpoko erakundeek. Eta NBEko organoen erabaki eta ekintzak botere biguna izango lirateke ere bai, gure ustez. Badago ikerketa deigarri bat, botere biguna neurtzeko sei kategoria erabiltzen dituen (kultura, hezkuntza, teknologia, enpresa-kultura, diplomazia eta barne politika) eta horren arabera estatuen zerrenda bat egiten du¹⁰.

Duela gutxi argitara eman duen artikulu batean, Nye botere bigunaren gaurkotasanaz mintzo da¹¹. Bere ustez, botere bigunaren ezaugarri nagusienak hiru hauek lirateke: kultura, balio politikoak (demokrazia eta giza eskubideak) eta egiten diren politikak (legitimotzat jotzen direnean, “beren esparruak gainerakoen interesak kon-

8 Nye (1990).

9 Nye (2005).

10 Ikus *The soft power 30* (2016) lanaren emaitzak portland-communications.com webgunean.

11 Nye (2022).

tuan hartzen dituelako”). Nyek kontzeptu berri bat aipatzen du, botere azkarra edo inteligentea, Txinaren estrategia baloratzen duenean; botere gogorraren eta bigunaren arteko konbinazioa litzateke hori¹².

Oso zabaldua dagoen kontzeptua da botere bigunarena, eta botere horren ustezko tresnak ugaltzen ari dira. Adibidez, Qatar futbola erabiltzen arituko litzateke mundu mailan bere protagonismoa eta eragiteko ahalmena indartzeko. Hego Korearen tresnak musika (K-Pop), pelikulak eta telesailak (“Txipiroiaren jokia”, adibidez) lirateke, Japoniarena teknologia eta berrikuntza, eta abar.

Baldassare Pastore irakasleak *soft law*, hots lege biguna, kontzeptua aztertzerakoan¹³ hori zuzenbide iturri bihurtu daitekeela esaten du. Balio juridiko zuzena ez duten adierazpenek, ebazpenek, baita arauk ere, osatuko lukete kategoria hori. Aipatu juristaren ustez, arau orokorrak eta nazioarteko estandarrak (giza eskubideen edo ingurumenaren alorretan) sortzeko ahalmena izango lukete lege bigunaren kategorian sartzen diren elementuek eta, halaber, arauak interpretatzeko balioa aintzatetsi behar zaie. Nazioarteko eta NBERen esparruko balio juridiko zuzenik gabeko testuek garrantzi handia har lezakete, Pastore eta beste hainbaten tesiari men egiten badiogu.

“Bigun” adjektiboa daukaten kontzeptu hauek guztiek eragina eta gauzak aldatzeko edo moldatzeko ahalmena izan nahi badute, plaza publikoan jardun beharko lukete gure ustez; hau da, komunikabideetan, pantailetan (zinearen edo telesailen bidez) edo sare sozialetan. Botere gogorrak maiz iluntasuna badu gogoko, presioa edo mehatxuak egiteko orduan, botere bigunak argia eta hedapen publikoa behar ditu.

Zenbait herrialdeetan dagoen *ombudsman* erakundeak –ararteko edo herriaren defendatzaile izenarekin ere izendatzen denak– botere biguna erabiltzen du bere ebazpen eta gomendioak beteak izan daitezen. Suedian 1809an sortu zen *ombudsman*ak bilakaera interesgarria izan du erakunde hori azken hamarkadetan sortu den herrialdeetan, batez ere diktadura batetik irten zirenetan (Espainian eta Portugalen, edo Latinoamerikako estatu gehienetan). Giza eskubideen defentsarekin lotu dira arartekoak herrialde horietan. Ondorioz, herritarren kezak aztertzeaz gain, politika publikoak eta gizarte-beharrak ere aztertu beharko lituzkete arartekoek giza eskubideen babesa hobetze aldera. Bigarren jarduera-alor horretan, bere gomendioek, zeintzuk ez baitaude betearazteko indarrak, eraginkorrak eta baliagarriak izan daitezke –alegia administrazioaren jarduera edo politika publikoak aldatzeko ahalmena izan nahi badute– oso garrantzitsua da ararteko edo *ombudsman* gisako erakundeek eta beraien buruek izen edo autoritate (*auctoritas* delakoa) ahalik eta handiena izatea. Horrekin batera, lehen esan dugun bezala, bere proposamen, ebazpen eta gomendioak eszena publikora eramateak inportantzia handia izan dezake bere eragina, hots bere esku dagoen botere biguna, indartzeko.

12 Suzanne Nossei estatubatuar diplomatikoak erabili omen zuen lehen aldiz kontzeptu hori –*smart power*– 2004an.

13 Pastore (2014).

Hori guztia NBEren organo eta erakundeetara eramaten badugu, esan dezakegu horien lana, ekintzak eta proposamenak oso probetxuzkoak izan daitezkeela giza eskubideen mesederako eta gatazkei konponbidea aurkitzeko xedez, baldin eta eragin handiko botere biguna izateko gaitasuna balute eta bere tresnak modu egoki eta eraginkorrean erabiliko balituzte.

IV. BA AL DUTE ERAGINKORTASUNIK, GIZA ESKUBIDEEN BABES ETA HOBEKUNTZARI DAGOKIONEZ, NBE-REN MEKANISMO ETA ORGANOEK?

Asko dira giza eskubideen eremuan lan egiten duten NBEren organo eta erakundeak. Garrantzitsuenak, bere izaera politikoarengatik, Batzar Nagusia eta Segurtasun Kontseilua dira. Azken horrek, jakina denez, ebazpenak onartzeko orduan edo bere borondate maioritaria betearazteko, muga gaindiezina dauka: organo horretako kide iraunkorrek duten beto-eskubidea. Ukrainaren gerra dela-eta, beste hainbat kasutan ikusi den bezala, Kontseiluak ezin izan du ebazpenik onartu. Errusiaren inbasioa gaitzetsi nahi zutenek Batzar Nagusian planteatu zuten gaia, eta hor gehiengo oso nabarmen batek ebazpen bat onartu zuen, horretarako eskatzen den 2/3ko gehiengo gaindituz¹⁴. Hala eta guztiz ere, ebazpenak ez du betearazteko indarririk. Erresoluzio horien balioa politikoa da.

Hasiera bateko Giza Eskubideen Batzordea, zeina ez baitzen batere eraginkorra, 2005ean desegin zen, eta horren ordeztu Giza Eskubideen Kontseilua sortu zen. NBEko Batzar Nagusiak 60/251 Ebazpena onartu zuen 2006ko martxoan kontseilu hori sortuz, batzordea baino eraginkorragoa izango zen itxaropenarekin, ahalmen eta pisu handiagoa ematen zitzaiolako. 47 estaturen ordezkariak osatzen dute, Batzar Nagusiak aukeratuak.

Giza Eskubideen Kontseiluaren azken bilkuraldia arestian gauzatu da (joan den otsailaren 28tik apirilaren 1era). Komunikabideetan agertu den erabaki bakarra da Errusia Kontseilutik kanporatua izan dela¹⁵. Ukrainan gertatzen ari denaz eztabaidatu zen, eta ikerketa bat egitea erabaki zen, horretarako hiru aditu izendatuz. 90 txosten eztabaidatu ziren, 35 ebazpen onartu, eta Giza Eskubideetarako goi-mandataria den Michelle Bacheletek egindako lanaren berri eman zuen. Munduan dauden gatazka guztiak izan ziren eztabaidagai... Eta zer? Konpondu al da horietarako bakarren bat, amaitu al da gerraren bat Kontseiluaren eraginagatik, hobetu al da gay, lesbiana eta transexualen egoera jazarpena edo heriotza-mehatxua jasaten duten herrialdeetan?

14 NBE osatzen duten 193 estatuetatik 141ek baiezkua eman zioten testuari.

15 Ondoren, apirilaren 7an, Asanblea Orokorrek eten egin zuen Errusiaren parte hartzea Giza Eskubideen Kontseiluan, Ukrainaren inbasioan egindako "urraketa eta abusu larri eta sistematiokoengatik".

Ezetz esan beharko litzateke. Hona iazko irailaren 13tik urriaren 1era egin zen 48. bilkuraldiaren agendako gai potoloenak: giza eskubideen egoera Nikaraguan, Sri Lankan komunitate desberdinen arteko errekontziliazioa zertan den, Etiopiako Tigray erregioaren egoera, Myanmarren rohingya eta beste gutxiengo etniko batzuen egoera, edo giza eskubideen egoera Yemenen. Asko eztabaidatu zen, erabakiak hartu ziren... Aipatutako gatazketan, egon al da hobekuntzarik, konponketarik, giza eskubideen babesaren aurrerapenik? Hedabideetan irakur daitekeenaren arabera, ez, salbuespen bat izan ezik. Yemenen bi hilabeteko su-etena adostu zen apirilaren 1ean. Baina ez dirudi Kontseiluaren lanaren ondorioa izan denik hori. NBEko idazkari nagusiak Yemenerako izendatu zuen Hans Grunberg ordezkari edo mandatari bereziak egin du bitartekaritza-lana. Baliteke Kontseiluaren barruan gatazka horri buruz izandako eztabaidak eta hartutako erabakiak nolabaiteko eragina izatea. Botere bigunaren emaitzak edo onurak ezin dira neurtu.

Nolanahi ere, Kontseiluak giza eskubideen alde eta, batez ere, gatazka politiko eta armatuak konpontzeko egin dezakeena oso eskasa bada ere, positibotzat jo beharko litzateke organo hori egotea, eztabaida-guneak onuragarriak direlako eta haren erabakiek eragina edo intzidentzia politikoak izan dezaketelako.

1. NAZIOARTEKO JUSTIZIA AUZITEGIA

Dena dela, indarkeria- edo gerra-egoeretan, eta horiei lotuta dauden gatazka politikoetan esan dezakegu Segurtasun Kontseilua, Batzar Nagusia, Giza Eskubideen Kontseilua eta Giza Eskubideetarako goi-mandataria ez direla eraginkorrak. Arazoei aurrea hartzeko, alegia prebentzio-lanetan, segur aski ere ez. Idazkari Nagusiak, eta batez ere horren ordezkari edo mandatari bereziak, ahalmen handiagoa dute edo izan dezakete. Baina haien lana probetxuzkoa izateko ezinbestekoa da, gure ustez, gatazka jakin baten eragile edo protagonista direnek konpontzeko borondate politikoa izatea. Sahararen auzian, adibidez, Idazkari Nagusiaren mandatari bereziak porrot egin dute behin eta berrero, Marokok ez dituelako, inondik inora ere, NBEren ebazpenak bete nahi.

Nazioarteko Justizia Auzitegia Nazio Batuen Gutunak sortzen du, eta bere osakera eta jarduera estatutu propio batek arautzen ditu¹⁶. Bere erabakiei buruzko ikerketarik ez dugu egingo hemen, ikerlanaren xedetik desbideratuko ginatekeelako, baina guttiz interesgarria da erabaki horien izaera eta ondorioak jakitea¹⁷. Bere jurisdikzioa ontzat eman behar da Auzitegian demandak jarri ahal izateko (72 estatu dira hori egin dutenak orain arte) eta estatuak bakarrik dira prozedurak abian jar ditzaketenak. Demandatua izan den estatu batek ez badu prozeduran parte hartzen, Auzitegiak aurrera ja-

16 Auzitegi hau ez da nahastu behar ezagunagoa den beste batekin. Nazioarteko Auzitegi Penalaz ari gara, zeina Erroman sortu baitzen 1998an. Hagan du egoitza, ez da NBEren organo bat, eta bere eskumena ez dute onartu, beste batzuren artean, AEBek, Errusiak, Txinak eta Israelek.

17 Bonifaz (2012).

rraitu dezake. Dena den, horrek hartzen dituen erabakiak prozeduran inplikatuak izan diren estatuengan bakarrik du eragina. Eta erabakiak esaten duena ez bada betetzen? Segurtasun Kontseilura jo lezake epaiaren onuraduna den estatuak, eta organo horrek du ardura Auzitegiaren erabakia betearazteko. Baina, noski, beto-eskubidea duten estatuek erabakia betetzea eragotzi dezakete.

Gai interesgarri asko jorratu ditu Auzitegiak, eta zenbait gatazka korapilatsu ere konponbidean jarri ditu, baina arazo potoloenak ez dira bere eskuetara iritsi. Hartaz, nahiz eta bere ahalmena mugatua den, eraginkorra dela esan daiteke, behintzat gatazkek aztertu eta horien gaineko ebazpenak emateari dagokionez. Estatuaren arteko mugei (lurrekoei zein itsasokoei) buruzko zenbait liskarri soluziobidea eman die, hala nola Danimarka eta Norvegiaren artekoa 1988an, Kamerun eta Nigeriaren artekoa 2002an, Nikaragua eta Kolonbiaren artekoa 2012an, Errumania eta Ukrainaren artekoa 2009an, edo Peru eta Txileren artekoa 2014an. Zenbait gatazka konpondu dituen beste auzitegi bat ere bada, Arbitrajerako Auzitegi Iraunkorra. Ez dago NBEren sistemaren barruan¹⁸.

NBEko Segurtasun Kontseiluak edo Batzar Nagusiak kontsulta-iritzi bat eska diezaike Auzitegiari. Ezagunena 2015ean eman zuena da, esanez Kosovok, Serbiako erregio autonomoa zenak, estatu independente izateko unilateralki hartu zuen erabakia ez zela nazioarteko zuzenbidearen aurkakoa.

Auzitegia Ukrainak otsailaren 26an Errusiaren aurka aurkeztu zuen demanda aztertzen ari da. Demandak dio Errusiak genozidioa eragin duela, genozidioa prebenitzeko eta zigortzeko nazioarteko hitzarmena urratuz¹⁹.

2. GIZA ESKUBIDEEN URRAKETAK ETA GIZATALDEAK

Gatazka zailenak estatuaren artean sortzen direnak dira, eta horietan dute NBEko organoek erronka zailena giza eskubideak urratuak izan ez daitezela, gatazka horiek batzuetan gutxiengoaren eskubideak ukitzen dituztelako edo gatazka armatuak edo gerreak eragiten dituztelako eta, behin eta berriro esan behar dugu, gerrek giza eskubide funtsezkoenak txikitu egiten dituzte.

Lan honen sarrera-atalean adierazi dugu tarte labur bat eskainiko geniola NBEk zaurgarritasunen bat duten gizatalde edo kolektiboaren eskubideak nola babesten dituen azaletik aztertzeari, zaurgarritasun horregatik beren eskubideak erabiltzeko orduan intentsitate bereziko babesa behar dutelako. Arreta berezia emango diogu LGBTI taldearen egoerari (lesbianak, gayak, bisexualak, transexualak eta intersexualak), zaur-

18 1899ko Hagako Bake Konferentziak Arbitrajerako Auzitegi Iraunkorra sortu zuen. Nazioarteko Justizia Auzitegiarekin zerikusia ez duen organo honek zenbait arbitraje-laudo eman ditu estatuaren arteko gatazkekin zerikusia dutenak. Adibidez, 2017ko irailean erabakia eman zuen Kroazia eta Esloveniaren artean zegoen liskar baten gainean, itsas mugaketa baten kontura.

19 <https://www.icj-cij.org/en/case/182>

garrietako bat delako. Azterketa xume honek lagunduko digu, nolabait, NBERen sistemak gerraren edo gatazka armatuen prebentzioari dagokionez eskubideen babesean duen eraginkortasun-maila testuinguruan jartzen.

Gizatalde edo pertsonen eskubideak babestea ez da, segur aski, horren zaila, baina hori oso lotuta dago beren eskubideak behar bezala bermaturik ez dituzten gizatalde desberdinekiko dauden gizarte-balioekin. Hau da, desgaitasunen bat daukaten pertsonak ez dira, salbuespenak salbuespen, inon arbuiautak izaten. Beste kontu bat da beraien eskubideak –berdintasunari buruzkoa gehien bat– babesteko politika publikoak behar izatea; eta NBEk egiten duen lanak helburu hori du hain zuzen ere, hitzarmenak bultzatuz, konferentziak eginez edo errelatore bereziak izendatuz. Botere eta administrazio publikoak konbentzitu egin behar dira politika publikoak, prestazioak eta bestelako ekintzak martxan jar ditzaten. Nolanahi ere, desgaitasunen bat duten pertsonen eskubideei dagokienez ez dira, segur aski, mentalitate edo aurreiritzi asko hautsi behar edo, ez dugu uste, bederen, hori oso zaila litzatekeenik. Bitartekoak, batez ere diru-baliabideak (aurrekontuetan), jarri behar dira. Baina ez bakarrik behar handiak dauden herrialdeetan. Urrutira joan gabe, Euskadin ere gabeziak dituzte pertsona horiek, eta beren berdintasun eskubidea ez dago behar bezala bermaturik. Arartekoaren bi txosten berezik, bederen, hori diote²⁰. Pobrezia larrian bizi diren pertsonen begira egiten den lanari buruz beste horrenbeste esan liteke: diru, politika publiko eta inbertsio gehiago behar dira.

Emakumeen eskubideak babestea, berriz, beste zailtasun maila batean dago gure ustez. Politika publikoak eta aurrekontu-inbertsioak beharrezkoak dira, jakina, baina oso zabaldua dagoen matxismoari eta sexismoari aurre egin behar zaio eta horrek eginahal izugarria eskatzen du. Zentzu horretan, Nazio Batuek ekimen ugari bultzatu dituzte, bai eta bitarteko eta baliabideak sortu ere. Besteak beste, NBE-Emakumeak erakunde berezia sortu zen, eta mundu mailako lau konferentzia handi egin dira, azkenak Pekinen 1995ean. Aurrerapauso garrantzitsuak eman badira ere, nabarmena da munduko emakume gehienek eskubideak (ez bakarrik berdintasuna; baita integritate fisiko eta moralerako eskubidea ere, adibidez) ez direla errespetatzen, eta are gutxiago babesten edo bermatzen.

Pertsona gay, lesbiana, bisexual eta transexual eta intersexualen eskubideei dagokienez, emakumeen eskubideez esandakoa errepika liteke zenbait ñabardura inportanterekin. Pertsona horien aurkako ideiak, aurreiritziak eta jarrera erasokorrak nagusi dira munduko herrialde gehienetan²¹. NBEko estatu askok jarrera homofobo aktiboa dute. ILGA nazioarte mailako LGBTI (lesbiana, gay, bisexual, transexual eta interse-

20 EAEko ospitaleek ezgaituentzat duten irisgarritasunaren diagnostikoa. Arartekoaren txosten berezia. 2017. <https://www.ararteko.eus/eu/eaeko-ospitaleek-ezgaituentzat-duten-irisgarritasunaren-diagnostikoa-0>. Arartekoaren txosten berezia. 2003. <https://www.ararteko.eus/eu/eaen-erabilera-publikoa-duten-eraikinen-irisgarritasuna>

21 Ikus ILGAren 2021eko txostena <https://ilga.org/es/ilga-mundo-lanza-informe-anual-2021>

xual) elkarte eta talde askoren federazio bat da. 2002an ukatu egin zitzaion Ekonomia eta Gizarte Kontseiluan, Ekonomia eta Gizarte Kontseiluan, aholku-emaile izatea, hots, estatus kontsultiboa lortzea²². 5000 GKEtik gora dute estatus hori Ekonomia eta Gizarte Kontseiluan. Bigarren saiakera batean, ILGAK lortu zuen 2011an estatus hori²³.

Aurrerapauso batzuk eman dira gutxiengo sexu-afektibo horren eskubideak babesteko. Louise Arbour, NBEren Giza Eskubideetarako goi-mandatariak zenbait aditu bildu zituen Indonesiako Yogyakarta hirian eta dokumentu bat landu zuten haien artean 2006an, giza eskubideen nazioarteko zuzenbideak orientazio sexual eta genero-identitatearekin zerikusia duten eskubideak nola jaso beharko lituzkeen zehazteko. Yogyakarta Printzipioak (29 printzipiok eta zenbait gomendiok osatzen dute dokumentu hori) NBEren Giza Eskubideen Kontseiluan aurkeztu ziren 2007an. Oraindik ez dira hitzarmen edo itun batean jaso eta ez dute, beraz, inolako indar edo balio juridikorik. Ez dira ezta konpromiso politikoak ere NBEko estatu gehientzat.

2016an Giza Eskubideen Kontseiluak aditu bat izendatu zuen sexu-orientazioarekin edo genero-identitatearekin zerikusia duen indarkeria edo bazterkeria aztertzeke. Errelatore batek baino kategoriatan eta ahalmen eskasagoa du kargu horrek, baina gutxienez NBEren konpromisoa nabarmentzen du. Vítit Muntarbhorn thailandiarra izan zen izendatua, eta 2018an Victor Madrigal-Borlòz costarrickarra hartu zuen, haren ondorengo gisa, erantzukizun hori.

Aipatu ditugun arloetan NBEren ekintzen balantzea irregularra da, eta kasu bakoitzean gertatzen diren inguruabarrek asko baldintzatzen dituzte ekintzok. Ez litzateke oso zuzena izango NBEk gerraren prebentzioaren alorrean egindako lanarekin konparatarik egitea, baina esan daiteke azken arlo honetan defizitak nabarmenagoak direla.

V. LURRALDE-GATAZKAK ETA AUTODETERMINAZIO-ESKUBIDEA

Estatuen arteko gatazka batzuk lurralde-eremua zabaltzea, hori arrazoi historikoe-tan oinarrituz, edo gutxiengo nazionalari laguntza ematea dute sorburu edo aitzakia. Jakina da gaur egungo estatuen mugak aldatu egin direla maiz historian zehar (Europar, bereziki) edo artifizialak direla kasu askotan (Afrikan, gehien bat). Mugak aldatu nahi izateko justifikazio franko egon daiteke, beraz, atzera eginez gero. Bestetik, gutxiengo nazionalak nonahi aurki ditzakegu. Kasu batzuetan, estatu independente propioa eratzea nahi izango dute gutxiengo horiek edo beraien parte batzuek. Beste batzue-

22 Espainiak ere, José María Aznar presidente zela, aurka bozkatu zuen.

23 Honako estatu hauek izan ziren aurka bozkatu zutenak: Bangladesh, Egipto, Errusia, Ghana, Irak, Kamerun, Maroko, Namibia, Pakistan, Qatar, Saudi Arabia, Senegal, Txina eta Zambia. Beste hauek abstenitu egin ziren: Bahamak, Boli Kosta, Filipinak, Guatemala eta Ruanda.

tan, berriz, beste estatu bateko herritar izan nahiko dute. Adibideak ugariak dira, batez ere, Jugoslavia eta Sobietar Batasuna desegin ostean sortutako estatuen egoera ikusita. Bosnia-Herzegovinako serbo-bosniar askok Serbiako hiritar izan nahi dute, bizileku dituzten herri eta lur-eremuak estatu batetik bestera eramanez. Krajina serbo-kroaziar askok ere hori nahiko lukete, segur aski. Bosniar-kroaziar gehienek agian Kroaziaren parte izan nahiko lukete. Kosovo Serbiako probintzia bat zen (eta serbiar nazionalistentzat nazioaren bihotza) baina estatu independente bilakatu zen haren borondatearen aurka; Kosovoko iparraldean bizi diren kosovar-serbiarrek, berriz, Serbiako estatu barruan egon nahiko lukete. Ipar Irlandako katoliko gehien-gehienek Irlanda bateratu bat nahi dutela dirudi, baina protestanteek Erresuma Batuan jarraitu nahi dute. Katalunia-kroaziar nazionalista askok estatu independente bat sortu nahiko lukete, Espainiarengandik bereiziz, baina nazionalista katalan sentitzen ez direnek ez dute hori nahi.

Adibide gehiago jar genitzake, noski. Apropos utzi ditugu aipatzeko, oraingoan, Sobietar Batasuna desegin zenean independentzia lortu zuten zenbait estatuen egoera, eta Euskadi edo Euskal Herriari buruzkoa.

Lurralde-gatazka askok, estaturik gabeko nazio-komunitateei lotuta egon edo ez, muturreko indarkeria-egoerak edo gatazka armatuak eragiten dituzte. Gatazka horiek beren bilakaeraren hasierako fasean konponduko balira eskubide askoren urraketa saihestuko litzateke, dudarik gabe.

Eskubide Zibil eta Politikoen Nazioarteko Itunak (EZPNI) eta Eskubide Ekonomiko, Sozial eta Kulturalen Nazioarteko Itunak ere (EESKNI) herrien autodeterminazio eskubidea jasotzen dute, biek lehenengo artikuluan eta hitzez hitz gauza bera esanez hiru ataletan. Hona:

1. Herrialde guztiek dute determinazio askerako eskubidea. Eskubide horren ondorioz askatasunez zehazten dute euren izaera politikoa eta askatasunez bultzatzen dute euren ekonomia-, gizarte- eta kultura-garapena.
2. Herrialde guztiek, euren helburuak lortzeko, askatasunez xeda ditzakete euren aberastasun eta baliabide naturalak, kalterik egin gabe nazioarteko lankidetzako ekonomikoak, elkarrekiko onuraren printzipioan oinarriturik, zein nazioarteko zuzenbideak eratorritako betebeharrei. Inola ere ezin izango da herri bat bere bizibideez gabetu.
3. Itun honetako estatu alderdiek, baita autonomoak ez diren lurraldeak eta zainpeko lurraldeak administratzeko ardura dutenek ere, sustatuko dute determinazio askerako eskubidearen egikaritzea, eta eskubide hori errespetatuko dute, Nazio Batuen Gutuneko xedapenekin bat etorritik.

Asko idatzi da eskubide horretaz, eta ez dugu ikerlan honetan azterketa sakonik egingo, oso konplexua den gai horrek, serio eta ekarpen doktrinal propioak eginez hartu nahi bada, azterketa berezia eta oso zehatza eskatzen duelako. Nazioarteko zuzen-

bidean adituak direnek egindako analisiak eta emandako iritziak jasotzen dituen lan bikain bati helduko natzaio, Juan Soroeta irakasleak egina (2013)²⁴. Beste aditu batzuen ekarpenak ere aipatuko ditugu, probetxugarriak izan daitezkeen ideiak erabiltzeko, eta gure ikuspegi propioa ere azalduko dugu, hori guztia ikerlan honen helburuari lotuaz.

EZPNI eta EESKNIren xedapenen interpretazioan sortzen den lehenengo auzia honako hau da: deskolonizazio prozesuetara mugatzen al da determinazio librerako eskubidea, edo estatu baten barruan dauden herri- edo nazio-izaerako komunitate edo entitateek ere ba al dute eskubide hori? Badirudi nazioarteko zuzenbideko aditu gehienak lehenengo aukeraren alde azaltzen direla, baina ikuspuntu desberdinak daude, batzuetan elkarren artean kontrajarriak.

Horren handia da bi itunetan jasotzen den autodeterminazio eskubidearen idazketak eta NBEk onartu dituen ebazpen desberdinek sortu duten nahasketa ezen doktrina juridikoaren barruan eskubide horrek bi alderdi izango lituzkeela finkatu baita: bata estatu barrukoa eta bestea kanpokoa²⁵. Lehenengoaren arabera, herriek gobernu eta sistema demokratikoa izateko eskubidea izango lukete, non guztiak parte hartzeko bideak bermatuko lirartekeen. Bigarrenak, estatu baten barruan dagoen herri batek bere nazioarteko estatusa –estatu independente izateko aukera barne, noski– erabakitzeke ahalmena babestuko luke. Diferentzia hori, neurri handi batean, NBEren Batzar Nagusiak onartu zuen 2625 Ebazpenaren ondorioa da. Horrek salbuardia-klausula bat ezartzen du estatuen lurralde-integritatearen alde, baina, aldi berean, klausula hori uztartu egiten du eskubide-berdintasuna eta herrien autodeterminazio-eskubidea betetzearekin, “horrenbestez, lurraldean dagoen herri osoa ordezkatzeko duen gobernu bat izatearekin, arraza, sinesbide edo azalaren koloreagatik bereizkeriarik egin gabe”. Batzuen ustez, deskolonizazio-egoeratik kanpo dauden estatu demokratikoei dago kienez, autodeterminazio-eskubideak ez lieke estatu independente izateko aukera onartuko bere barruko lurralde-entitate edo herriei. Aitzitik, beste batzuek uste dute, eskubide horrek NBEren barruan eta kanpoan izan duen bilakaera ikusiz, ukaezina dela herri guztiak, hau da estatu baten barruan daudenak ere bai, direla determinazio librerako eskubidearen jabe²⁶.

Beste eztabaida doktrinal bat honako gai honi buruzkoa da: printzipio bat ala eskubide bat al da?²⁷ Nazio Batuen Gutunean izan zuen hasierako idazketatik, herrien autodeterminazio eskubideak ibilbide luzea izan du, 1966ko bi itunetan jasotzen delako bai eta NBEren zenbait ebazpenetan ere. Halaber, makina bat bider eztabaidatu eta erabili da.

24 Soroeta, 2013: 453.

25 Soroeta, 2013: 467.

26 Ezeizabarrena (2004).

27 Cuenca eta Beltrán (2018).

Esan daiteke argi dagoela eskubide batez ari garela. Baina eskubide orok lege-garapena, jurisprudentzia eta praxia behar ditu, eta eskubide honek ilungune asko ditu oraindik. Hasteko, ez delako eskubide indibidual bat, baizik eta “herriei” dagokiena. Kontzeptu labainkorra da “herria”, eta definitzeko eta zehazteko oso zaila. Deskolonizazio-prozesuetan irizpide objektibo bat bazegoen: potentzia kolonizatzaileak, kolonizazio-garaian edo deskolonizazio-prozesuan zehaztu zituen lurralde-entitate barruko populazioa. Baina kasu horietan ere, herriak zeintzuk diren zehaztea ez da batere erraza, deskolonizazio-prozesuetan sortutako estatu asko artifizialak direlako edo, nolahi ere, etnia, hizkuntza eta nazionalitate ugari dituztelako barnean batek baino gehiagok. Asiako edo Afrikako zenbait lekutan sortu diren gatazka politiko eta armatuek horretan dute, hain zuzen ere, sorburua.

1. KOLONIZAZIO-EGOERATIK AT DAUDEN ESTATUETAKO BARNE LURRALDE-ARAZOAK

Kolonizazio-egoeretatik at dauden estatuen barruan sortutako autodeterminazio-eskubideari edo estatu independente izateko eskaerari buruzko erreibindikazioek eztabaida eta zalantza juridiko eta politiko ugari sortu dituzte. “Herria” kontzeptuaren zehaztapena dela-eta, eta euskal kasuari helduz, zein izango litzateke autodeterminazio-eskubidearen subjektua? Euskal Autonomia Erkidegoa? Hori eta Nafarroa? Alderdi abertzaleek aldarrikatzen duten Euskal Herria, zazpi probintziekin? Historian zehar nolabaiteko subiranotasuna izan duten herrialde historikoak (Gipuzkoa, Araba, Bizkaiko Jaurerria, Nafarroako erreinu zaharra, Behenafarroa barne)? Estatu deszentralizatuetan, “herria” zehazteko elementu objektibo bat badago: lurralde-entitateak (estatu federatuak edo autonomia-erkidegoak). Baina kasu askotan horrek ez ditu gauzak erabat argi uzten. Jugoslavia desegin zenean gertaturikoa kontuan izatea baino ez dago. Identitate nazional homogeneoa zuen Eslovenian ez zen gerra zibilik egon estatu independente bilakatzeko prozesuan, baina Kroazian edo Bosnia-Herzegovinan bai, nazio-identitate desberdinak zeudelako horietako bakoitzean. Arazoa ez da nolahi-koa, horrek gerrak eragin ditzakeelako. Aipatutako bi kasuez aparte, Sobietar Batasuna desegindakoan sortutako estatu independente batzuetan nazio-identitate errusiarrak duten gutxiengoek (edo gutxiengo horien zati batzuek) Errusiarekin bat egin nahi dutela azaldu dute (maiz, armen bidez). Horrela gertatu da Georgiako Abkhasia eta Hego Osetian, Moldaviako Transtrinian edo Ukrainako Krimea, Luhansk edo Donetsken.

Herria autodeterminazio-eskubidearen subjektu gisa nola zehaztu ez da zailtasun bakarra. Nola gauzatuko litzateke eskubide hori? Doktrinaren arabera, erreferendum bidez egin beharko litzateke. Batzuek uste dute, gainera, galderan aukera bat baino gehiago eman beharko litzatekeela²⁸.

28 Soroeta (2013).

Hona, jarraian, argitu beharreko kontu gehiago. Zer gehiago beharko litzatekeen emaitzak ondorio juridikoak izan ditzan (alegia, estatu independente berri bat sortzeko, eskubidea erabili duen herriaren lur-eremua estatutik bereiztuz). Botoa eman dutenen % 51 nahikoa al litzateke, edo eroldaren erdia baino gehiago eskatu beharko litzateke, gehiago kualifikatu bat, agian? Autodeterminazio-eskubidea erreferendum bakar batean gauzatu behar da edo bat baino gehiagotan? Bigarren kasuan: zenbat, zein aldizkakotasunarekin? Estatu independente berri bat sortzeko galdeketak ezezkoa jasotzen badu, badirudi arrazoizkoa litzatekeela aurrerago beste bat egitea, Quebecen bezala. Eta alderantziz? Autodeterminazio-eskubideak babestuko al luke eskubide hori erabili ondoren estatu independente bat eraiki duen herriak aurrerago estatus horri uko egin eta antzinako estatura itzuli nahi izateko erreferenduma egitea?

Galdera hauen guztien arrazoa ez da autodeterminazio-eskubidea erabilgaitza delako konklusiora eramatea; aitzitik, agerian utzi nahi da ezinbestean arautu beharra dagoela. Zorrotzegia litzateke agian giza eskubideen eremuan erabiltzen den lege-araupeko eskubideen doktrina aplikatzea autodeterminazio-eskubideari, baina bide argigarri bat eman diezaguke horrek.

2. ARAUTZEAREN BEHARRA, ESKUBIDEAREN GALDAGARRITASUNA ETA ERABILGARRITASUNA NAHI BADIRA

Mahaigaineratu ditugun elementu guztiak (eta beste hainbat ere bai, segur aski) arautu egin behar dira autodeterminazio-eskubidea erabili baino lehen. Hori egin ezean ezin burutuzkoa izango litzateke eskubidea, ikuspuntu juridikotik, noski. Nazioarteko zuzenbidean dagoen eskubide hori estatuen ordenamendu juridikoetan zehazteak, dena den, *a priori*ko zailtasunak ere baditu. Hasteko, nori legokioke eskubide hori zehaztea? NBEk bultzatutako tratatu baten bidez egin beharko litzateke? Estatuetak parlamentuen zeregina litzateke? Jakina da Kataluniako parlamentuak eskubide hori baliatu zuela erreferendumari buruzko legea onartzeko eta horren babespean galdeketa egiteko. Jakina da, halaber, Auzitegi Konstituzionalak bai bata eta bai bestea Konstituzioaren aurkakotzat jo zituela. Estatu Kontseiluak irizpen bat eman zuen²⁹ esanez eskubide hori ez dagoela konstituzio-blokearen barruan, nahiz eta Espainiak berretsi dituen autodeterminazio-eskubidea jasotzen duten Nazio Batuen Gutuna eta horien garapenekoak diren bi itunak.

Estatu Kontseiluaren interpretazio juridikoa oso eztabaidagarria da, baina haren oinarrian dauden argudioei kontra egiteak ez lioke ekarpenik egingo ikerlan honen mamiani.

Bai bada interesgarria deskolonizazio-prozesuetatik kanpoko estatu berriak sortzeko prozesuetan gertatutakoa gogoraraztea. Esan beharra dago horietako bakar batean ere ez dela nazioarteko autodeterminazioa erabili, ez behintzat zehatz-mehatz eskubide hori baliatuz edo garatuz. Bestetik, Sobietar Batasuneko edo Jugoslaviako konstituzioek autodeterminazio-eskubidea jasotzen bazuten ere, estatu biak lehertu zirenean ez zen erabili, ez kasu batean ezta bestean ere, konstituzioaren (eta legearen) bidea estatu independente berriak sortzeko prozesuetan. Elkarrizketa eta negoziazio politikoa izan ziren Txekia eta Eslovakia bereizteko erabilitako tresnak eta, paradoxiakoa bada ere, adostasuna, nolabaiteko adostasuna, izan zen Sobietar Batasuna desegitea ahalbidetu zuen bidea, Errusiako presidentea zen Yeltsinek eta gainerako sobietar errepubliketako buruek bat egin zutenean SESB deuseztatzeke eta 15 estatu independente sortzeko.

Jugoslaviaren kasuan ez zen adostasunik egon lehenengo hiru errepublikek independentzia aldarrikatu zutenean. Horren aurrean, Milosevicek tankeak bidali zituen Eslovenia, Kroazia eta Bosnia-Herzegovinara. Montenegro eta Ipar Mazedonia independente egin ziren gatazka armaturik gabe. Jugoslaviaren azken jazoera (edo azkenaurrekoa?), dena den, odoltsua izan zen: Kosovo Serbiako probintzia autonomoaren estatu independente izateko bilakaera³⁰.

Hori guztia kontuan izanda, ezinbestekoa da honako hausnarketa hau. Aipatu ditugun kasu guztietan zuzenbideak paper eskasa izan du; eta politika, armak eta estatu ahaltsuen interesak izan dira egoera berriak baldintzatu eta erabaki dituztenak. Gatazka armatuak sortu direnean NBE horiek konpontzen saiatu da, baina haiek sortu baino lehen zeuden arazo politikoetan ez da aukerarik egon autodeterminazio-eskubidea arazo horiek konpontzeko tresna gisa erabiltzeko. Segur aski ez zegoen konponbiderako posibilitaterik, estatuek eta berauek sostengatzen dituzten indarrek (sakon eta ezkutukoek barne) estatua baturik mantentzeko jarrera oso irmoa baitaukate. Gainera, NBEk estatuen lurralde-integritate printzipioa ezarria du, batez ere 2625 (XXV) Ebazpenean. Autodeterminazio-eskubidearekin talka egiten du horrek, eta hortik ondorioztatzen dute aditu batzuek eskubide hori, nazioarteko zuzenbidearen eskubide gisa, deskolonizazio-prozesuetarako dela soilik³¹. Estatuek beren konstituzio-ordenamenduetan arautu lezakete, nahi izanez gero, eskubide hori. Nolanahi ere, gure azterketa-ekin aurrera egin ahala, gero eta nabarmenagoa da autodeterminazio-eskubidea erabili ahal izateko, erregulatu egin behar dela, alegia tratatu, konstituzio edo lege bidez zehaztu egin beharko lirakeela haren zer-nolako guztiak.

30 Probintzia ohi horretako gehiengoa musulmana eta kulturaliki albaniarra da, eta talka egin zuen serbiarrekin. Nazio-identitate serbiarra duen gutxiengo bat Kosouoren iparraldean bizi da eta egoera oso gatazkatsua izan da. Europar Batasunaren bitartekaritzaren ondorioz autonomia politikoa du Ipar Kosouok estatu independente berriaren barruan.

31 Soroeta (2013).

Nazioarteko Justizia Auzitegiak Kosovoren independentziari buruzko irizpena eman zuen NBEko Batzar Nagusiak eskatuta. Interesgarria da bere ikuspuntua³². Deigarria da autodeterminazio-eskubidearen kontua saihestu egiten duela (nago epaile horientzat ere gai korapilotsua zela) eta, horretarako adierazten du soilik egin zaion galderari erantzungo diola, hau da, independentzia aldarrikapen hori nazioarteko legeriaren aurkakoa izan ote zen egindako galderari. Irizpenaren 82. eta 83. puntuak oso argiak dira zentzu horretan.

Aztertzen ari garen gaian, zalantzarik gabe, mundu juridikoko erreferente aipatuena Kanadako Auzitegi Gorenak Quebecen auziari buruz eman zuen irizpena da (konstituzionaltasun-funtzioa erabiliz, han ez baitago Auzitegi Konstituzionalik)³³. Ez da epai bat, baizik eta iritzi edo irizpen bat, ondorio juridikorik gabekoa. Bi argudio hauek nabarmenduko genituzke testu horretan. Batetik dio Quebecek ez duela autodeterminazio-eskubiderik, eta nazioarteko zuzenbideak horretaz diona ez dela aplikagarria planteatu zaion kasuan, Kanada barruan partehartze demokratikorako bideak badaudelako; eta aditzera ematen du Quebec horien bidez autodeterminatzen dela. Argi dago, espresuki aipatzen ez bada ere, Nazio Batuen 2625 Ebazpena eta horrek jasotzen duen salbuardia-klausula dutela gogoan epaileek. Irizpenaren bigarren argudio inportanteena honako hau da: bide demokratikoen bidez (erreferendum bat eginenez) adierazi duenez Quebecen Kanadatik bereizteko prest dagoela, autogobernu sakonagoa nahi duelako, hori politikoki negoziatu egin behar da.

VI. HAUSNARKETA BATZUK, KONKLUSIO GISA

Nazio Batuen Erakundeak duen giza eskubideak sustatzeko eta babesteko sistema oso zabala eta konplexua da. Testu eta erakunde askok osatzen dute, inportanteenak azterlan honetan zehar ikusi ditugularik. Zaila da giza eskubideen ikuspegi batetik balorazio labur bat egitea, argi-ilun asko baititu eta ez litzateke hargatik batere zuzena izango sistema horri nota global bat jartzea. Gainera, Nazio Batuen organoen eraginkortasuna ez da normalean zuzena, zeharkakoa baizik, eta horrek oso zaila egiten du eraginkortasun hori neurtzea.

Eraginkortasuna oso lotuta dago erabakien galdagarritasunarekin. Eskubideak exijitu badaitezke, hots galdagarriak badira –eta, ondorioz, beraien ustezko urraketa auzitegi baten aurrean planteata badaiteke, auzitegi horrek bere epai edo erabakiak be-

32 International Court of Justice. Reports of judgments. Advisory opinions and orders. Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo. Advisory opinion of 22 July 2010.

33 Opinión sobre la secesión de Quebec: texto de la opinión emitida el 20 de agosto de 1998 por el Tribunal Supremo de Canadá (1998). *Documentos INAP*, 18.

tearzteko ahalmena baduelako-, nabarmena da horrela izanez gero, giza eskubideen sistema baten galdagarritasuna eta eraginkortasuna handiak izango direla. Nazio Batuen sistemaren zati bat ezaugarri horietatik ez dago urrun. NBEk bultzatutako nazioarteko itun, hitzarmen edo tratatuek ezartzen dutenaren garantia gisa Nazioarteko Justizia Auzitegira jotzeko aukera ezartzen bada, haien efikazia maila handia izan daiteke. Justizia Auzitegiaren gai-esparrua oso zabala da, bere estatutuaren 36.1 artikulua esaten duenaren arabera: “Auzitegiaren eskumena parteek planteatutako liezazkioketen auzi guztietara zabaltzen da, bai eta Nazio Batuen Gutunean edo indarrean dauden tratatu eta hitzarmenetan aurreikusten dituzten gaietara ere”.

Zaurgarritasunik duten gizataldeen eskubideen babesa azaletik ukitu dugu, ez zelako azterlan honen xedea, baina ziurta dezakegu zaurgarritasunek, mendeetan zehar jasandako bereizkerian ez ezik, ordena sozial eta balio kultural-ideologikoen sistema jakin batek eragindako aurreiritzi edo jarrera baztertzaila edo diskriminatzaileetan ere dutenean jatorria, giza eskubideen aurrerakuntza oso mantsoa izaten dela, aipatutako elementu horiek ezabatzeko lan erraldoia egin behar delako. Estatu batzuk ez daude horretarako prest eta, horrenbestez, NBEren giza eskubideen sistemaren eraginkortasuna ahula da. Horrela gertatzen da emakumeen eskubideekin eta, batez ere, lesbiana, gay, bisexual, transexual eta intersexualen (LGBTI pertsonen) eskubideekin. Estatu bakoitzeko ordenamenduak eta organoak dira eskubide horien defentsa eta babesa egiten dutenak. Halaber, aipatu behar dira munduko zenbait erregiotan dauden giza eskubideen garantia-funtzioa duten organo eta auzitegi supraestatalak (hala nola, Giza Eskubideen Auzitegi Interamerikarra, Giza Eskubideen Europako Auzitegia, Europar Batasunak onartutako dituen funtsezko eskubideei garantia judiziala ematen dien Europar Batasunaren Justizia Auzitegia, edo Giza Eskubideen Afrikako Auzitegia).

NBEko erakundeek (NBE-Emakumeak, bereziki) eragina izan dezakete estatuetan gauzak aldatzeko. Botere biguna deitzen dena erabili dezakete, modu aktiboan aipatu gizataldeen eskubideak hobetze aldera. Edo bere adierazpen eta ebazpenak GKEek (gobernuz kanpoko erakundeek) edo estatueta organo politikoek zein auzitegiek erabili litzakete, presio edo intzidentzia politikoa egiteko edo ordenamendu juridiko estatalak interpretatzeko.

Azterlan honen xede nagusia izan da giza eskubideen urraketa handienak gertatzen diren egoerak, hots gerrak, ekiditeko Nazio Batuek zer egin dezaketen aztertzea; giza eskubideak babesteko Nazio Batuen betebeharrak nagusienetakoa delako, gure ustez, gerrei aurre hartzea.

Nazio Batuen idazkari nagusia den António Guterresek adierazpen esanguratsuak egin zituen 2017ko urtarrilaren 10ean, Segurtasun Kontseiluaren aurreko bere lehenengo interbentzioan, hautatua izan eta segituan. Erakundearen helburu nagusia gatazkak eta gerrak ekiditea dela esan zuen. Bere ideiekin bat eginez, gogoratu behar da NBEren hiru zutabe nagusiak bakea eta segurtasuna, garapen jasangarria eta giza eskubideak direla, eta hirurok elkarri lotuta daudelarik, ahalegin berezia egin behar

litzateke gatazka eta gerrei aurrea hartzeko. Guterresek helburu horiek lortzearen, zenbait sakoneko erreforma bultzatuko zituela iragarri zuen. Bost urteren buruan NBEren goi-mailako egituran aldaketa nabarmenak egin direla egiaztatu behar da. Bi sail berri sortu dira. Bata, Gai Politikoetarako eta Bakea Finkatzeko Saila, lehen zeuden bi sail batuz eta sendotasun handiagoa emanez berriari. Bestea, Bake Lanetarako Saila. Gatazkak prebenitzea izango litzateke sail horren zereginetako bat.

Aldaketa hauek, dena den, ez dute funtsean ezer aldatu. Ez bakarrik ez delako Ukrainaren inbasioa eta han gertatzen ari den gerra latza ekidin. Beste gerra edo gatazka oso gogor batzuk ere gertatu dira azken urteetan, giza eskubideak larriki eta masiboki urratuak izan direlarik. Sirian urraketa ikaragarriak gertatu dira, eta zer esanik ez Yemengo gerrari buruz. Milioika gizon-emakumeren funtsezko eskubideak txikituak izan dira, aipamen berezia egin behar delarik adingabeen eskubideei buruz. Guterresek kargua hartu eta gutxira Myanmarretik ehunka mila rohingya kanporatuak izan ziren, Bakearen Nobel sari izandako Suu Kyi agintean zegoela. Nazio Batuetako agentziek eta bitartekoez lan bikaina egin zuten errefuxiatuei eta kaltetuei laguntza ematen, baina NBEren ezintasuna azpimarratu behar da. Baita Etiopiako Tigray erregioan leher-tu zen gerraren aurrean. Handik datozen berriak ikaragarriak dira, giza eskubideen urraketak eta hildakoak erruz ari direlako gertatzen. Halaber, badira kronifikatutako arazoak, zeinetan Nazio Batuak ez diren gauza izan ez gatazkak konpontzeko ezta bere ebazpenak betearazteko ere. Sahara eta Palestina hor daude, giza eskubideen bortxaketen oihartzuna etengabe heltzen zaigularik.

Aipatutako kasu guzti horietan, eta beste hainbatetan ere, Nazio Batuek porrot egin dute. Arazo batzuetan (Etiopia, Siria edo Yemenkoetan), gerra zibilak izanik, segur aski ez da erraza NBEko organoek gatazka horietan esku hartzea. Baina Siria eta Yemenen beste estatu batzuk inplikatu dira gerran nabarmenki, bando bati edo beste-ari babesa emanez, eta ez dira, ondorioz, estatu barneko gerrak izan soilik. Etiopiaren kasuan, bestetik, Eritreako soldaduek Adis Abbeba gobernuari eman diote laguntza Tigrayn sartuz.

Bi estaturen arteko gatazka bat sortzen denean, beste inolako interes geopolitiko-rik ez badago tartean, gatazka horren konponbidea ahalbidetu daitekeela uste dugu. Nazioarteko Justizia Auzitegiak, lehen esan dugun bezala, zenbait arazo konpondu ditu. Era berean, lehen aipatu dugun Arbitrajarako Auzitegi Iraunkorrek ere baditu gatazka horiek konpontzeko funtzioak.

Potentzia handi baten interesak jokoan daudenean, berriz, NBEk ez du ezer egite-rik gure iritziz, eta gisa horretako arazoezin zer gertatu den ikustea baino ez dago, hori egiaztatzeko. Nazio Batuen ezintasuna potentzia horiek Segurtasun Kontseiluan duten beto-eskubidearen ondorioa da, nagusiki, horren bidez edozein ekimen blokeatu deza-ketelako. Baina ez horregatik bakarrik. Beren interesak arma bidez edo beste modu ba-tez (Latinoamerikan diktadura militarrek eragin eta sostengatuz, adibidez, iraganean AEBk egin zuen bezala) sustatzea edo babestea erabakitzen badute ez dago zer eginik.

Ukrainan gertatzen ari dena oso adierazgarria da zentzu horretan. Inozokeriak alde batera utziz, esan beharra dago zenbait estatu ahaltsuk pultsio espansionistak badi-tuztela oraindik ere, nahiz eta kolonialismoa eta inperialismoa aurreko mendeetako kontuak diren. Bestetik, kapitalismoa mundu mailakoa egin da, eta enpresa eta korporazio erraldoiek mundu osoan zehar dituzte interesak. Lehen aipatu dugun botere biguna ere sortu da; estatu baten barruan dauden interes ekonomiko edo geoestrategi-koek aurki ditzakete haiek asetzeko bideak estatu-mugez haratago eta gerrarik eragin gabe. Hala eta guztiz, hiru mehatxu erraldoi ditu, gure aburuz, munduak dena hankaz gora jar dezaketenak. Lehena, Ukrainako gerra: ea nola eboluzionatzen duen eta zein egoera geostrategikotan geratzen den Errusia horren amaieran. Bigarrena, Txinaren hazkundeak ea talka egiten duen (talka armatua, alegia) Estatu Batuekin, eta, horrekin batera, ea nola konpontzen den Taiwanen kontua. Hirugarrena, klimaren krisiak zer aldaketa ekarriko dituen (lehorteak, uholdeak...), eta horien ondorioz sor daitezkeen migrazio-mugimendu erraldoiak.

Hiru faktore horiek ez badute NBEren papera baliogabetzen, horren erakunde eta organoek paper sendoagoa izan lezakete etorkizunean, giza eskubideak ezerezten edo txikitzen dituzten gatazka armatu eta gerrei aurrea hartzeko, horiek ekidite aldera. Esan dezakegu, egindako azterketaren ondorioz, honako bi erakunde hauek izan leza-ketela pisu eraginkor handiena: Eskubide Zibil eta Politikoen Itunarekin lotuta dagoen Komiteak eta Nazioarteko Justizia Auzitegiak. Halaber, Idazkaritza Nagusiak, manda-tari edo ordezkari berezien bidez eta sortutako sail berrien bitartez, aukera hobeak izan litzake, baina oraingoz ez da emaitza positiborik ikusi.

Edozein modutara, sentsibilizazio-lan izugarria egin beharko litzateke bakea eta gerrak ekiditea giza eskubideen babesarekin eta giza duintasunarekin guztiz lotuta daudela barneratu dezaten estatu guztiek, Nazio Batuen eskuetan utziaz bitartekari-tza-lanak egitea gatazkak saihesteko eta konpontzeko xedez. Ospe eta *auctoritas* sen-doa duten pertsonak (Komitea eta Auzitegia osatzen dutenek, esaterako) lan bikaina egin lezakete zentzu horretan, baina hori ahalbidetzeko borondate politikoa behar da aurretik, NBE osatzen duten estatu guztien borondatea, batez ere ahaltsuenena. ♦

BIBLIOGRAFIA

Bonifaz Tweddle, G. (2012). La ejecución de los fallos de la Corte Internacional de Justicia. *Themis*, 62, 289-326. Hemendik eskuratua <https://revistas.pucp.edu.pe/index.php/themis/article/view/9026>

Corriente Córdoba, J. A. (1976). España y los convenios internacionales de protección de los derechos humanos. *Anuario español de derecho internacional*, 3, 129-172. Hemendik eskuratua <https://hdl.handle.net/10171/20087>

Cuenca Touar, R. E. y Beltrán Ramírez, J. P. (2018). El Derecho a la autodeterminación de los pueblos y los movimientos independentistas. *Criterio libre jurídico*, 15(2), 111-136. <https://doi.org/10.18041/1794-7200/criteriojuridico.2018.v15n2.5576>

Ezeizabarrena, X. (2004). Algunas consideraciones sobre el derecho de libre determinación de los pueblos. *Repertorio Aranzadi del Tribunal Constitucional*, 2004(2), 1335-1354.

Nye, J. S. (1990). *Bound to lead: the changing nature of American power*. New York: Basic Books.

Nye, J. S. (2005). *Soft power: the means to success in world politics*. New York: Public Affairs.

Nye, J. S. (2022-1-11). Whatever happened to soft power? *Project Syndicate*. Hemendik eskuratua <https://www.project-syndicate.org/commentary/whatever-happened-to-soft-power-by-joseph-s-nye-2022-01>

Pastore, B. (2014). Soft law y la teoría de las fuentes del Derecho. *Soft power*, 1(1), 74-89. Hemendik eskuratua <http://www.softpowerjournal.com/web/wp-content/uploads/2014/10/articulo-5-Soft-law-y-la-teor%C3%ACa-de-las-fuentes-derecho.pdf>

Soroeta Licerias, J. (2013). El derecho a la libre determinación de los pueblos en el siglo XXI: entre la realidad y el deseo. *Cursos de Derecho Internacional y Relaciones Internacionales de Vitoria-Gasteiz (2011)* (453-504 orr.). Madrid: Tecnos. Hemendik eskuratua <https://www.ehu.eus/documents/10067636/10765866/2011-JuanFrancisco-Soroeta-Licerias.pdf/00f0923b-31b8-0f20-b596-f60a02f77733?t=1539857012000>